

POSTĘPOWANIE CYWILNE SPRAWA O PODZIAŁ MAJĄTKU WSPÓLNEGO

**Od złożenia wniosku
do prawomocnego zakończenia
postępowania**

redakcja naukowa Aleksandra Partyk
Aleksandra Partyk, Tomasz Partyk

POSTĘPOWANIE CYWILNE SPRAWA O PODZIAŁ MAJĄTKU WSPÓLNEGO

**Od złożenia wniosku
do prawomocnego zakończenia
postępowania**

Aleksandra Partyk, Tomasz Partyk

Słowo wstępne dr Agnieszka Kubiak-Cyrul
Słowo wstępne dr Olga M. Piaskowska

Stan prawny na 20 stycznia 2021 r.

Recenzent
Dr hab. Maciej Rzewuski

Wydawca
Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący
Joanna Olówek

Opracowanie redakcyjne
Trzy kropki Joanna Maź

Projekt okładek serii
Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne fragmenty rozdziałów napisali:
Aleksandra Partyk [nr ORCID: 0000-0003-3196-6601] – komentarze naukowe
Tomasz Partyk [nr ORCID: 0000-0002-2337-0616] – toki postępowania, ważne
przepisy, przykłady z orzecznictwa, wzory, schematy

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących
im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj
jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz,
czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8223-763-4

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Cioci Halince

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Słowo wstępne	15
Słowo wstępne	17
Od autorów	19
Rozdział 1	
Pisemny etap postępowania	21
Komentarz naukowy: uwagi ogólne o postępowaniu nieprocesowym	21
Tok postępowania: wprowadzenie	36
Ważne przepisy: małżeńska wspólność majątkowa	37
Przykłady z orzecznictwa	38
Wzór pełnomocnictwa procesowego	40
Ważne przepisy: pełnomocnictwo procesowe	41
Przykłady z orzecznictwa	42
Komentarz naukowy: zarys przebiegu postępowania o podział majątku wspólnego	42
Tok postępowania: wniosek, odpowiedź na wniosek i pisma przygotowawcze ...	53
Wzór wniosku o podział majątku wspólnego	53
Ważne przepisy: wniosek inicjujący postępowanie nieprocesowe	58
Przykład z orzecznictwa	59
Ważne przepisy: roszczenia rozpoznawane w sprawie o podział majątku wspólnego	60
Przykłady z orzecznictwa	60
Ważne przepisy: właściwość sądu	61
Ważne przepisy: opłaty sądowe	61
Wzór zarządzenia o doręczeniu odpisu wniosku	62
Ważne przepisy: doręczenie odpisu wniosku	63
Wzór pisma w przedmiocie doręczenia odpisu wniosku	64

Wzór pouczenia o prawach i obowiązkach uczestnika postępowania nieprocesowego	64
Wzór zarządzenia o przekazaniu korespondencji wnioskodawcy celem doręczenia za pośrednictwem komornika sądowego	67
Ważne przepisy: doręczanie korespondencji sądowej	68
Przykłady z orzecznictwa	69
Wzór pisma informacyjnego o doręczeniu korespondencji za pośrednictwem komornika sądowego	70
Ważne przepisy: doręczenie korespondencji sądowej przez komornika sądowego	71
Wzór odpowiedzi na wniosek o podział majątku wspólnego	73
Ważne przepisy: odpowiedź na wniosek	77
Przykład z orzecznictwa	78
Wzór zarządzenia o wezwaniu do usunięcia braków formalnych odpowiedzi na wniosek	79
Ważne przepisy: wydawanie zarządzeń przez asyentów sędziów	79
Ważne przepisy: wymogi formalne stawiane odpowiedzi na wniosek	80
Ważne przepisy: skutki wniesienia do sądu pisma niespełniającego wymagań formalnych	80
Przykłady z orzecznictwa	81
Wzór wezwania do usunięcia braków formalnych odpowiedzi na wniosek ...	82
Wzór zarządzenia o wymianie dalszych pism przygotowawczych	84
Ważne przepisy: wymiana dalszych pism przygotowawczych	85
Wzór repliki na odpowiedź na wniosek	87
Wzór zarządzenia o wyznaczeniu posiedzenia przygotowawczego	90
Ważne przepisy: wyznaczenie posiedzenia przygotowawczego	91
Wzór wezwania na posiedzenie przygotowawcze	92
Ważne przepisy: wezwania i zawiadomienia	93
Wzór pisma przygotowawczego	94

Rozdział 2

Postępowanie mediacyjne	98
Komentarz naukowy: istota i zasady postępowania mediacyjnego	98
Tok postępowania: mediacja	108
Wzór protokołu posiedzenia przygotowawczego zakończonego skierowaniem uczestników postępowania do mediacji	109
Wzór postanowienia o skierowaniu uczestników postępowania do mediacji	111
Wzór pisma w związku ze skierowaniem sprawy do mediacji	112
Ważne przepisy: skierowanie do mediacji	113
Wzór zaproszenia na mediację	114
Wzór ugody zawartej przed mediatorem	120
Ważne przepisy: przebieg mediacji i ugoda zawarta przed mediatorem	122

Wzór protokołu z mediacji	123
Wzór postanowienia o zatwierdzeniu ugody	125
Ważne przepisy: zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	126
Przykład z orzecznictwa	126
Komentarz naukowy: o ugodach	127

Rozdział 3

Ustny etap postępowania	137
Tok postępowania: przygotowanie rozprawy i postępowanie dowodowe	137
Wzór zarządzenia o odnotowaniu prawomocności postanowienia oraz wyznaczeniu posiedzenia	137
Ważne przepisy: prawomocność orzeczeń	138
Przykłady z orzecznictwa	138
Wzór protokołu posiedzenia przygotowawczego	139
Wzór ugody sądowej	142
Wzór planu rozprawy	143
Ważne przepisy: plan rozprawy	144
Wzór wezwania świadka na rozprawę	145
Ważne przepisy: zarządzenia zmierzające do przygotowania rozprawy	147
Wzór odezwy do biegłego	148
Ważne przepisy: postępowanie dowodowe	149
Przykłady z orzecznictwa	150
Ważne przepisy: tok postępowania dowodowego	150
Ważne przepisy: dowód z dokumentu	151
Przykłady z orzecznictwa	151
Ważne przepisy: dowód z opinii biegłego	152
Przykłady z orzecznictwa	153
Ważne przepisy: operat szacunkowy	155
Przykłady z orzecznictwa	156
Wzór postanowienia o wynagrodzeniu biegłego	157
Ważne przepisy: wynagrodzenie biegłego	159
Wzór pisma sądowego w sprawie wyznaczenia terminu na dokonanie czynności	160
Wzór pisma zawierającego zmianę żądania w sprawie	162
Ważne przepisy: zmiana przedmiotowa wniosku	163
Przykład z orzecznictwa	164
Wzór zarządzenia o odnotowaniu prawomocności i doręczeniu odpisu pisma	165
Wzór odpowiedzi na pismo zawierające rozszerzenie żądania	166
Wzór zarządzenia asystenta sędziego o pilnym doręczeniu odpisu pisma ...	167
Wzór protokołu rozprawy – cz. I (postępowanie dowodowe)	168
Ważne przepisy: przebieg rozprawy	173
Przykłady z orzecznictwa	174

Ważne przepisy: dowód z zeznań świadków	174
Przykład z orzecznictwa	175
Ważne przepisy: skutki nieusprawiedliwionego niestawiennictwa świadka	176
Ważne przepisy: dowód z przesłuchania wnioskodawczyni i uczestnika	176
Przykłady z orzecznictwa	177
Wzór protokołu rozprawy – cz. II (zamknięcie rozprawy)	177
Ważne przepisy: zakończenie rozprawy	179
Komentarz naukowy: ustalanie faktów w sprawie o podział majątku wspólnego	179
Tok postępowania: postanowienie co do istoty sprawy	191
Wzór protokołu rozprawy – cz. III (publikacja postanowienia)	192
Wzór postanowienia kończącego postępowanie w sprawie o podział majątku wspólnego	192
Wzór ustnych motywów postanowienia w sprawie o podział majątku wspólnego z pouczeniem o środkach odwoławczych	194
Ważne przepisy: postanowienie kończące postępowanie i jego ogłoszenie ...	196
Wzór wniosku o sporządzenie uzasadnienia	197
Ważne przepisy: wniosek o uzasadnienie	198
Wzór uzasadnienia w sprawie o podział majątku wspólnego	198
Ważne przepisy: uzasadnienie postanowienia	207
Przykłady z orzecznictwa	208
Wzór pisma w przedmiocie doręczenia odpisu postanowienia z uzasadnieniem	209

Rozdział 4

Postępowanie przed sądem drugiej instancji	210
Komentarz naukowy – apelacja, zażalenie – uwagi ogólne	210
Tok postępowania: postępowanie apelacyjne	224
Wzór apelacji w sprawie o podział majątku wspólnego	225
Ważne przepisy: apelacja	228
Przykłady z orzecznictwa	230
Wzór zarządzenia o przedstawieniu akt z apelacją sądowi drugiej instancji ...	231
Ważne przepisy: przekazanie akt do sądu odwoławczego	231
Wzór zarządzenia o doręczeniu odpisu apelacji	232
Wzór odpowiedzi na apelację	232
Ważne przepisy: odpowiedź na apelację	235
Ważne przepisy: rozszerzenie żądania w postępowaniu apelacyjnym	235
Wzór zarządzenia o wyznaczeniu rozprawy apelacyjnej	236
Ważne przepisy: posiedzenia apelacyjne	236
Wzór zawiadomienia o terminie rozprawy apelacyjnej z wyznaczeniem terminu na wniesienie pisma	237
Wzór pisma procesowego w postępowaniu apelacyjnym	238

Wzór protokołu rozprawy apelacyjnej	239
Ważne przepisy: rozprawa apelacyjna	241
Wzór postanowienia sądu drugiej instancji	242
Ważne przepisy: orzeczenia sądu drugiej instancji	243
Przykłady z orzecznictwa	243
Wzór wygłoszonego ustnie uzasadnienia postanowienia sądu drugiej instancji	244
Ważne przepisy: ustne wygłoszenie uzasadnienia orzeczenia	249
Ważne przepisy: uzasadnianie orzeczeń sądu drugiej instancji	249
Ważne przepisy: prawomocność orzeczeń	251
Ważne przepisy: prawomocne orzeczenie sądu jako podstawa egzekucji ...	251
Przykład z orzecznictwa	252
Ważne przepisy: skarga kasacyjna	252
Przykłady z orzecznictwa	254
Komentarz naukowy – skarga kasacyjna – uwagi ogólne	255
Schematy	259
Schemat 1. Zarys postępowania o podział majątku wspólnego	259
Schemat 2. Najczęstsze roszczenia rozpoznawane w sprawach o podział majątku wspólnego	260
Schemat 3. Kontrola formalna pisma procesowego	261
Schemat 4. Posiedzenie przygotowawcze	262
Schemat 5. Przebieg rozprawy (przed sądem pierwszej instancji)	263
Schemat 6. Postępowanie apelacyjne (w postępowaniu o podział majątku wspólnego)	264
Schemat 7. Postępowanie zażaleniowe	265
Bibliografia	267
Wykaz orzecznictwa	271

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359)
u.g.n.	– ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2020 r. poz. 1990 ze zm.)
u.k.k.	– ustawa z 28.02.2018 r. o kosztach komorniczych (Dz.U. z 2021 r. poz. 210)
u.k.s.	– ustawa z 22.03.2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 121 ze zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 755 ze zm.)

Czasopisma

OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
PPC	– Polski Proces Cywilny
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
Pr.Sp.	– Prawo Spółek
PS	– Przegląd Sądowy
Psychiatr. Pol.	– Psychiatria Polska
St.Iur.	– Studia Iuridica

Inne

SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SO	– sąd okręgowy

SŁOWO WSTĘPNE

Postępowanie cywilne jest jednym z najtrudniejszych przedmiotów w toku studiów prawniczych na każdej uczelni. Znajomość reguł obowiązujących w tym postępowaniu przekłada się na praktyczną umiejętność dochodzenia przed sądem praw materialnych uczestników obrotu z zakresu szeroko rozumianego prawa cywilnego. Dobra znajomość postępowania oraz umiejętność planowania działań przed sądem jest więc niezbędna każdemu prawnikowi praktykowi, niezależnie od profilu wykonywanej działalności. Mimo że dostępne są różne opracowania dotyczące postępowania cywilnego, ogólne i te przedstawiające wybrane jego etapy lub typy, książka dr Aleksandry Partyk i sędziego Tomasza Partyka zasługuje na wyróżnienie. Autorzy podjęli się bowiem wyzwania polegającego na przedstawieniu wszystkich etapów postępowania, opierając się na konkretnym, lecz fikcyjnym stanie faktycznym, dotyczącym podziału majątku wspólnego rozwiedzionych małżonków. Opracowanie rozpoczyna się od czynności podejmowanych przed wszczęciem postępowania i prowadzone jest przez czynności podejmowane przed sądem pierwszej instancji, aż do zakończenia postępowania w drugiej instancji. Jednocześnie Autorzy celowo nie koncentrują się na sytuacji jednego z uczestników postępowania, tylko skrupulatnie analizują możliwe działania z perspektywy każdego z zaangażowanych w proces uczestników. Dzięki temu Czytelnik uzyskuje kompleksowy obraz modelu procesu cywilnego w Polsce od strony praktycznej. Podkreślić w tym miejscu wypada walory językowe tej publikacji, gdyż Autorom udało się tę skomplikowaną tematykę przedstawić w bardzo klarowny sposób. Największą innowacją jest jednak wykorzystanie metody kasusowej, celem wprowadzenia Czytelnika do omawianej problematyki oraz zilustrowania przedstawianych czynności procesowych. Zastosowana forma tego opracowania odwołuje się do zjawiska transferu, opisanego w literaturze z zakresu pedagogiki, wykorzystywanego w procesach uczenia się. Każdy etap postępowania prowadzonego konsekwentnie w fikcyjnej sprawie rozwiedzionych małżonków o podział majątku przedstawiony jest według przemyślanej formuły. Obejmuje ona opisanie stanu faktycznego i wyznaczenie celów, jakie chcą osiągnąć strony, wskazanie podstawowych przepisów dla danego etapu, wybranie adekwatnych fragmentów z orzecznictwa oraz opracowanie pełnej wersji pisma procesowego, które na danym etapie postępowania mogłoby się pojawić. Uzupełnieniem tych treści jest komentarz naukowy, który pojawia się wtedy, gdy Czytelnik potrzebuje szerszej wiedzy o podstawach prawnych danej instytu-

cji procesowej. Pozwala to Czytelnikowi zrozumieć logikę działania sądu i innych uczestników postępowania cywilnego w konkretnym stanie faktycznym. Podkreślić należy również trafność wyboru tego kontekstu przez Autorów, jako że postępowania toczące się w sprawach o podział majątku rozwiedzionych małżonków stanowią istotny procent spraw przed sądami cywilnymi i łatwo przemawiają do wyobraźni studentów. Na tej podstawie można śmiało powiedzieć, że książka ta jest rezultatem poszukiwań Autorów nowoczesnej metody nauczania prawa. Podkreślić należy, że Autorzy wykorzystują w niej nie tylko własne doświadczenia związane z pracą w sądzie, ale także te zdobywane w czasie prowadzenia zajęć ze studentami. Nie ma wątpliwości, że sama znajomość przepisów nie jest wystarczająca do zrozumienia mechanizmów funkcjonujących w postępowaniu przed sądem. Konieczne jest bowiem powiązanie nauczanych treści z praktyką dnia codziennego. Zadanie to Autorzy zrealizowali na wysokim poziomie. Nie mam wątpliwości, że Czytelnicy tego opracowania, poza rzetelnym opisem etapów postępowania cywilnego, wzorami pism procesowych dostaną coś, czego nie znajdą w innych książkach.

Kraków, 25 listopada 2020 r.

dr Agnieszka Kubiak-Cyrul

SŁOWO WSTĘPNE

Opracowanie części procesu cywilnego poświęconego sprawie o podział majątku wspólnego to druga już propozycja autorstwa dr Aleksandry Partyk oraz sędziego Tomasza Partyka. Podobnie jak pierwszy podręcznik z serii również ten różni się od powszechnie dostępnych na rynku podręczników. Autorzy ponownie w sposób oryginalny i zbliżony do rzeczywistego przebiegu procesu przedstawiają wiedzę teoretyczną wraz z praktycznym jej zastosowaniem. Praktyczne zastosowanie nie opiera się przy tym na przykładach z orzecznictwa lub opracowanych kazusach ilustrujących omawiane zagadnienia teoretyczne czy poszczególne instytucje procesu cywilnego. Polega ono na zaprezentowaniu Czytelnikowi konkretnej sprawy cywilnej i przeprowadzeniu go przez cały proces cywilny z udziałem stron postępowania o podział majątku. Wybrana i opracowana przez Autorów sprawa służy do zilustrowania przebiegu procesu cywilnego wraz z omówieniem jego konkretnych instytucji, w odwołaniu do tej właśnie sprawy. W ten sposób Czytelnikowi łatwiej zapamiętać i zrozumieć poszczególne zagadnienia procesu cywilnego. Dodatkowo Czytelnik ma możliwość zapoznania się z poszczególnymi wzorami orzeczeń, które kolejno mogą zapaść w konkretnej sprawie, oraz ich uzasadnieniami. Wraz z uczestnikami procesu przechodzi zatem przez etapy postępowania cywilnego w przedmiocie podziału majątku wspólnego. Atutem podręcznika jest więc to, iż Czytelnik ma możliwość identyfikacji z jedną ze stron i sytuacją, w jakiej się znalazła, a przez to łatwiej mu przyswoić informacje zawarte w opracowaniu. I choć w książce nie ukazano wszystkich instytucji prawa procesowego cywilnego, to przedstawiono wszystkie istotne kwestie, instytucje oraz zasady odnoszące się do omawianego postępowania. Każdy praktyczny aspekt zilustrowany w podręczniku jest także omówiony w dedykowanej mu części praktycznej. Dzięki temu zabiegowi Czytelnik może pogłębić posiadaną już wiedzę bądź zapoznać się z instytucjami, których praktyczne zastosowanie zostało zaprezentowane w konkretnym rozstrzygnięciu sądu albo sędziego.

Z tych właśnie względów przekazywana w Państwa ręce publikacja różni się od dotychczas dostępnych na rynku podręczników i stanowi interesującą pozycję, po którą mogą sięgnąć młodzi adepci prawa.

Warszawa, 10 stycznia 2021 r.

dr Olga Maria Piaskowska

OD AUTORÓW

Drodzy Czytelnicy,

niniejsze opracowanie ma na celu przedstawienie przebiegu postępowania cywilnego w sprawie o podział majątku wspólnego po ustaniu małżeńskiej wspólności majątkowej. Stanowi ono omówienie krok po kroku czynności podejmowanych w sprawie przez strony i sąd (przewodniczącego, asystenta sędziego, referendarza sądowego), w takim porządku, w jakim ma to miejsce w rzeczywistym postępowaniu sądowym. Tłem dla tej prezentacji jest fikcyjny stan faktyczny, zbliżony do spraw najczęściej pojawiających się na wokandach sądowych. Opracowanie zawiera wzory pism procesowych, orzeczeń sądowych, wyjaśnienia, praktyczne komentarze oraz wybór poglądów judykatury i doktryny – jest więc swoistym przewodnikiem po postępowaniu o podział majątku wspólnego.

Książka adresowana jest przede wszystkim do studentów i aplikantów zawodów prawniczych uczących się zasad postępowania cywilnego. Może ona stanowić także materiał uzupełniający dla kadry akademickiej prowadzącej zajęcia z zakresu postępowania cywilnego i prawa rodzinnego. Będzie również pomocna dla osób zajmujących się zawodowo postępowaniami o podział majątku wspólnego, w szczególności dla adwokatów i radców prawnych. Z uwagi na szersze przedstawienie tematyki postępowania mediacyjnego może z kolei okazać się przydatna dla mediatorów.

Wśród praktyków, studentów prawa i aplikantów zawodów prawniczych istnieje niewątpliwie zapotrzebowanie na materiały pomocnicze, które uwzględniają aktualny stan prawny. W odróżnieniu od większości pozycji dostępnych na rynku publikacja ta bazuje na metodzie *case study*, tzn. przy przyjęciu konkretnego stanu faktycznego w sprawie o podział majątku wspólnego prezentowane są w niej po kolei czynności stron i sądu składające się na postępowanie cywilne – od sporządzenia wniosku do prawomocnego zakończenia sprawy. Celem opracowania nie jest przedstawienie wszystkich możliwych problemów, jakie wiążą się z tematyką podziału majątku wspólnego, lecz zaprezentowanie w przystępny sposób typowego przebiegu postępowania sądowego w sprawach tego rodzaju.

Rozdział 1

PISEMNY ETAP POSTĘPOWANIA

Komentarz naukowy: uwagi ogólne o postępowaniu nieprocesowym

Niniejsza publikacja poświęcona jest analizie przebiegu postępowania o podział majątku wspólnego, którą prowadzą rozwiedzeni małżonkowie. Czytelnik może przeanalizować kolejność podejmowanych czynności zarówno przed wszczęciem postępowania, jak i w jego toku – przed sądem pierwszej, a także drugiej instancji – oraz zapoznać się z poszczególnymi czynnościami sądu, wnioskodawcy i uczestnika. Publikacja obrazuje i tłumaczy podstawowe mechanizmy funkcjonujące w tym postępowaniu.

Aby sprawnie poruszać się po meandrach postępowania cywilnego, warto spojrzeć na przepisy Kodeksu postępowania cywilnego jako na dopełniającą się całość. Warto pamiętać, że postępowanie cywilne ma charakter sformalizowany, co powiązane jest z koniecznością zapewnienia przestrzeni dla jego prawidłowego przeprowadzania¹. Aby określona czynność procesowa mogła odnieść pożądany skutek, powinna być dokonana w przewidzianej prawem formie, w odpowiednim przedziale czasowym i na właściwym etapie postępowania, przy uwzględnieniu całokształtu regulacji, które do niej się stosuje². Wnioskodawca w sprawie o podział majątku wspólnego powinien przygotować wniosek wolny od mankamentów formalnych i fiskalnych. Wymaga to pewnej znajomości przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, a także ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Niewłaściwe skonstruowanie wniosku lub jego nieopłacenie skutkować będzie wezwaniem do uzupełnienia braków wniosku pod rygorem jego zwrotu. Wnioskodawca powinien być również świadomy tego, że w przypadku braku odpowiedniej reakcji na wezwanie przewodniczący w sądzie wyda zarządzenie o zwrocie wniosku³.

¹ Zob. też E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2020, s. 93.

² Zob. M. Skibińska [w:] *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2019, s. 44.

³ Rygor procesowy jest skorelowany z toczącym się postępowaniem; por. S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 325.

Osoby, które znają reguły prawa procesowego, mogą przewidzieć kolejne wydawane w sprawie decyzje i korzystając z tej wiedzy – odpowiednio zaplanować podejmowane działania. Dzięki temu istnieje większa szansa, że prowadzone postępowanie będzie toczyło się płynnie, bez zbędnej zwłoki. Należy mieć świadomość, że jedna czynność rodzi kolejne, aż finalnie zapadnie rozstrzygnięcie kończące postępowanie w sprawie. Postępowanie cywilne może być więc porównane do dokładanych kolejno do siebie kostek domina⁴.

O ile każde postępowanie sądowe jest wyjątkowe, o tyle co do zasady można przewidzieć pewną sekwencję czynności procesowych. Dlatego też znajomość reguł postępowania cywilnego przez osoby, które biorą w nim udział, ma istotne znaczenie. Od właściwego przygotowania się stron (uczestników) do postępowania sądowego zależeć może niekiedy to, czy uda im się uzyskać satysfakcjonujące orzeczenie co do istoty sprawy. Odpowiednia wiedza o regułach proceduralnych bardzo często rzutuje również na czas trwania postępowania, jako że sprawność procedowania w znacznej mierze zależy od samych stron (uczestników)⁵. Jednocześnie to od profesjonalizmu członków składu orzekającego zależy to, czy kolejne przedsięwzięte czynności będą podejmowane z zachowaniem zasady szybkości (art. 6 k.p.c.), by krok po kroku zbliżać się do etapu zakończenia postępowania w danej instancji.

Kodeks postępowania cywilnego należy do najistotniejszych aktów prawnych w prawie polskim. Regulacje w nim zawarte od ponad 50 lat kształtują zasady, na jakich prowadzone jest postępowanie cywilne⁶. Na przestrzeni ponad tysiąca dwustu przepisów Kodeksu postępowania cywilnego uregulowano reguły dotyczące nie tylko rozpoznawania spraw cywilnych przed sądem, ale także odnoszące się do postępowania zabezpieczającego, egzekucyjnego, a nadto zawarto w nim przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Znaczną liczbę przepisów ustawy poświęcono **postępowaniu rozpoznawczemu** (Część pierwsza Kodeksu). Najogólniej rzecz ujmując, regulacje te normują sposób rozpoznawania spraw cywilnych w dwóch trybach: procesowym i nieprocesowym. Przepisy te określają w szczególności zasady inicjowania postępowań oraz prowadzenia ich przez sądy (pierwszej i drugiej instancji), a także nadzwyczajne środki zaskarżenia. Przepisy kodeksowe kierowane są do podmiotów odgrywających rozmaite role w postępowaniu sądowym. Są one adresowane zarówno do sądu, jak i stron postępowania (uczestników) i ich pełnomocników, biegłych sądowych, świadków czy mediatorów.

⁴ A. Partyk [w:] *Proces cywilny. Sprawa o zadośćuczynienie i odszkodowanie. Od wniesienia pozwu do prawomocnego wyroku*, red. A. Partyk, Warszawa 2020, s. 21.

⁵ *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2020, s. 62.

⁶ Polski prawodawca wielokrotnie decydował o modernizacji procesowego prawa cywilnego. Dlatego też rozwiązania istniejące w obecnym stanie prawnym stanowią konglomerat norm o wieloletniej tradycji z regułami wprowadzonymi w ostatnim czasie.

W art. 1 k.p.c. wyjaśniono, jakie sprawy mają charakter cywilny. W świetle tego przepisu są to postępowania sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego Kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych (sprawy cywilne). Obszerny zbiór spraw cywilnych można podzielić na sprawy cywilne w znaczeniu materialnym i sprawy cywilne w znaczeniu formalnym. Do kategorii spraw cywilnych w ujęciu materialnym należą sprawy z zakresu *stricte* prawa cywilnego, a także sprawy rodzinne i opiekuńcze oraz sprawy z zakresu prawa pracy. Ich cechą charakterystyczną jest to, że są sporami równoprawnych partnerów⁷. Do kategorii spraw cywilnych w znaczeniu formalnym zalicza się natomiast sprawy, które nie przynależą do szeroko pojętej materii prawa cywilnego, lecz ustawodawca polecił je rozpoznać jako sprawy cywilne. W tym wypadku mowa o sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, a także innych postępowaniach, które podlegają rozpoznaniu na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, np. o sprostowanie aktu stanu cywilnego (art. 36 ustawy z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, Dz.U. z 2020 r. poz. 463 ze zm.)⁸.

Kategorii spraw, które uznaje się za sprawy cywilne, jest wiele. Przykładowo sprawami cywilnymi są te o zapłatę odszkodowania, o rozwód, o stwierdzenie nieważności uchwały spółdzielni mieszkaniowej, o ustalenie stosunku pracy, o prawo do emerytury, o podział majątku wspólnego, o stwierdzenie nabycia praw do spadku, o pozbawienie władzy rodzicielskiej rodziców małoletniego dziecka. Już to krótkie wyliczenie zwraca uwagę, że postępowanie cywilne nie jest jednorodne. Może ono służyć różnym podmiotom, np. zwaśnionym kontrahentom, małżonkom lub byłym małżonkom, spadkobiercom osoby zmarłej, członkom wspólnot mieszkaniowych, stronom stosunku pracy, ubezpieczonym i organom rentowym, rodzicom i dzieciom. Celem każdego postępowania jest zaś wydanie orzeczenia co do istoty sprawy, co ma na celu zaprowadzenie stanu pewności co do prawa⁹.

Aby sprawa podlegała rozpoznaniu na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, konieczne jest przesądzenie kwestii istnienia drogi sądowej¹⁰. W świetle art. 2 § 1 k.p.c. do rozpoznawania spraw cywilnych powołane są sądy powszechne, o ile sprawy te nie należą do właściwości sądów szczególnych, oraz Sąd Najwyższy¹¹. Jeśli określona sprawa spełnia kryterium sprawy cywilnej (w jednym z dwóch opisanych wyżej znaczeń), wówczas co do zasady podlega rozpoznaniu przez sąd

⁷ Zob. postanowienie SN z 27.03.2013 r., I CSK 402/12, LEX nr 1350244; postanowienie SN z 11.09.2014 r., III CZ 46/14, LEX nr 1511587.

¹⁸ Zob. szerzej O.M. Piaskowska [w:] *Kodeks...*, red. O.M. Piaskowska, s. 42.

⁹ W. Siedlecki [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1973, s. 9.

¹⁰ Na temat drogi sądowej zob. E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 110–114.

¹¹ Zob. A. Zieliński, *Zakaz zamykania drogi sądowej (art. 77 ust. 2 Konstytucji) a postępowanie cywilne*, PPC 2012/3, s. 378.

powszechny. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w postanowieniu z 8.07.2015 r. w sprawie I PK 250/14 (LEX nr 2094264), kompetencja sądu powszechnego do rozpoznania sprawy cywilnej nie musi wynikać z wyraźnej dyspozycji ustawowej. Wystarczające jest ustalenie, że ustawa nie przekazuje określonej kategorii spraw do rozpoznania innym sądom lub organom. Jednocześnie ustawodawca w art. 2 § 3 k.p.c. przyjął jednak, że nie są rozpoznawane w postępowaniu sądowym sprawy cywilne, jeżeli przepisy szczególne przekazują je do właściwości innych organów.

Sąd z urzędu bada, czy określona sprawa ma charakter sprawy cywilnej, a nadto, czy w sprawie zachodzi droga sądowa¹². W świetle przepisów sąd odrzuci pozew, jeśli droga sądowa jest niedopuszczalna. Regulacja ta odnosi się również do wniosków inicjujących postępowanie nieprocesowe (art. 199 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Jeśli sąd uzna, że określona sprawa podlega jego kognicji (jest on władny ją rozpoznać), wówczas nada tej sprawie bieg. Natomiast odmowa rozpoznania sprawy przez sąd cywilny może wynikać z tego, że nie ma ona charakteru cywilnego, lecz np. administracyjny – wówczas sąd odrzuca pozew lub wniosek w postępowaniu nieprocesowym.

Postępowanie cywilne jest **dwuinstancyjne**, co oznacza, że podmioty w nim uczestniczące mają prawo do rozpoznania sprawy przez sąd pierwszej oraz drugiej instancji¹³. Strona niezadowolona z orzeczenia sądu pierwszej instancji może je zaskarżyć do sądu odwoławczego. Postępowanie przed sądem drugiej instancji pozwala na analizę, czy wydane rozstrzygnięcie sądu niższej instancji dotknięte jest błędami, czy postępowanie zostało odpowiednio wnikliwie przeprowadzone¹⁴. Merytoryczne rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji zaskarżalne jest **apelacją**, którą rozpoznaje sąd odwoławczy – położony nad sądem, który wydał zaskarżone orzeczenie¹⁵. Z kolei od niektórych orzeczeń lub zarządzeń o charakterze formalnym lub wypadkowym przysługuje środek odwoławczy w postaci **zażalenia**¹⁶.

¹² Takiego charakteru nie ma np. sprawa o wypłatę biegłemu wynagrodzenia przez sąd. Biegły nie może zatem wytoczyć powództwa przeciwko sądowi o wypłatę wynagrodzenia, jeżeli sąd nie przyznał mu go w postępowaniu, w którym biegły sporządził opinię. Szerzej P. Sławicki, P. Sławicki, *Należności biegłego w postępowaniu cywilnym – wybrane zagadnienia*, PPC 2017/2, s. 210. Zob. też postanowienie SN z 28.05.1997 r., III CKU 24/97, LEX nr 32551.

¹³ Zob. też A. Partyk [w:] *Proces...*, red. A. Partyk, s. 40–41.

¹⁴ T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2020, s. 13.

¹⁵ Na podstawie art. 518 k.p.c. od postanowień sądu pierwszej instancji orzekających co do istoty sprawy przysługuje apelacja. Na inne postanowienia sądu pierwszej instancji, w wypadkach wskazanych w ustawie, przysługuje zażalenie.

¹⁶ W obecnym stanie prawnym funkcjonują różne rodzaje zażaleń. Istnieją takie zażalenia, do których rozpoznania właściwy jest sąd drugiej instancji oraz zażalenia rozpoznawane przez inny skład sądu pierwszej instancji. Od niektórych postanowień sądu drugiej instancji przysługuje zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji. Szczególną kategorią zażalenia jest zażalenie do Sądu Najwyższego. Istnieje jednak również wiele postanowień i zarządzeń, od których nie przysługują żadne środki odwoławcze (określa się je jako niezaskarżalne).

Po merytorycznym rozpoznaniu sprawy przez sąd drugiej instancji¹⁷ lub po upływie terminu do wniesienia środka odwoławczego orzeczenie nabiera waloru **prawomocności**. Prawomocne orzeczenie co do istoty sprawy kończy postępowanie sądowe i rozstrzyga spór w sposób definitywny. Ma ono charakter wiążący dla stron danego postępowania, ale również dla innych sądów i organów oraz innych osób.

W niektórych przypadkach strony mogą zaskarżyć prawomocne orzeczenie kończące postępowanie w sprawie w drodze **nadzwyczajnych środków zaskarżenia**, takich jak skarga kasacyjna czy skarga o wznowienie postępowania.

Jeżeli prawomocne orzeczenie sądu nie zostanie zrealizowane dobrowolnie, możliwe jest jego przymusowe wykonanie, w szczególności w drodze egzekucji (prowadzonej przez komornika sądowego lub sąd egzekucyjny).

Ustawodawca, dostrzegając różnorodność spraw cywilnych, uznał za właściwe przyjęcie w Kodeksie postępowania cywilnego dwóch odrębnych trybów, w których sprawy są rozpoznawane. **Postępowanie cywilne w fazie rozpoznawczej może zatem podlegać procedowaniu w trybie bądź postępowania procesowego bądź postępowania nieprocesowego**¹⁸. Koncepcja, zgodnie z którą dla różnorodnych rodzajów spraw cywilnych funkcjonują odmienne tryby postępowania, jawi się jako słuszna. Wynika to z odmienności rozmaitych spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy.

Wiele z nich to sprawy rozpoznawane w **procesie**, w którym po dwóch stronach sporu stają przeciwnicy procesowi (powód i pozwany), najczęściej o sprzecznych interesach¹⁹. Postępowanie procesowe jest inicjowane przez powoda, który występuje do sądu z pozwem przeciwko pozwanemu. Zazwyczaj pozwany nie podziela stanowiska powoda, kwestionując podnoszone przez niego fakty bądź – uznając określone kwestie za bezsporne – przedstawia odmienne niż jego przeciwnik zapatrywania co do prawa. Proces cywilny nie może zatem istnieć bez udziału dwóch adwersarzy. Gdyby doszło do konfuzji stron sporu, postępowanie procesowe podlegałoby umorzeniu²⁰.

¹⁷ Oczywiście nie dotyczy to przypadków uchylenia zaskarżonego orzeczenia i przekazania sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

¹⁸ Wyszczególnienie dwóch modeli rozpoznawania spraw cywilnych miało swoje historyczne uzasadnienie, stanowiło pokłosie rozwiązań, które funkcjonowały wcześniej na ziemiach polskich. Na ten temat zob. W. Siedlecki [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie...*, s. 11.

¹⁹ J. Misztal-Konecka, *O obowiązywaniu zasady kontrydiktoryjności w postępowaniu nieprocesowym: przyczynek do dyskusji*, „Zeszyty Prawnicze” 2016/16(3), s. 144; A. Partyk, *Rozdział 1. Przed wniesieniem pozwu* [w:] *Proces...*, red. A. Partyk, s. 26.

²⁰ Zob. G. Krawiec, A. Partyk, *Tryb ustalania zmiany płci metrykalnej w postępowaniu sądowym. Glosa do wyroku SN z dnia 10 stycznia 2019 r., II CSK 371/18*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2019/9, s. 103.

Istnieje jednak również wiele kategorii spraw cywilnych, które nie podlegają regułom przewidzianym dla trybu procesowego, lecz są rozpoznawane w **trybie nieprocesowym**²¹. Mowa tu po pierwsze, o sprawach, w których w postępowaniu może brać udział tylko jeden podmiot, przy braku „strony przeciwnej”. Taki charakter może mieć sprawa o stwierdzenie nabycia spadku na rzecz jedyne go spadkobiercy lub sprawa o zezwolenie rodzicowi na dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd majątkiem małoletniego dziecka. Po drugie, do trybu nieprocesowego należą te rodzaje spraw, w których do załatwienia określonej kwestii dąży wiele podmiotów, których interesy nie zawsze są sprzeczne, lub są tylko częściowo zróżnicowane²². W szczególności taki charakter mają postępowania działowe (o zniesienie współwłasności, dział spadku, podział majątku wspólnego), o ustanowienie służebności czy o uregulowanie kontaktów z małoletnim dzieckiem. Po trzecie, istnieją również takie kategorie spraw, które wymagają wszczęcia przez sąd z urzędu, gdy żaden z uprawnionych podmiotów nie występuje z żądaniem uregulowania określonej kwestii. Są to w szczególności sprawy rodzinne (np. o pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej nad małoletnim dzieckiem) czy o zabezpieczenie nieobjętego spadku. Po czwarte, istnieją też sprawy, które powiązane są z regulacjami prawa publicznego²³. Dla wszystkich takich postępowań właściwy jest tryb nieprocesowy²⁴.

W art. 13 § 1 k.p.c. wprowadzono domniemanie rozpoznawania spraw cywilnych w postępowaniu procesowym. W świetle zdania pierwszego tego przepisu sprawy cywilne są rozpoznawane co do zasady w procesie, chyba że ustawa stanowi inaczej. Dopóki więc szczególnie przepis nie nakazuje rozpoznać sprawy w postępowaniu nieprocesowym, właściwy jest tryb procesowy²⁵. Nie oznacza to jednak, że sprawy rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym dotyczą mniej istotnej materii niż sprawy procesowe. Domniemanie rozpoznawania spraw w trybie procesowym wiąże się jedynie z tym, że w przypadku niedających się usunąć wątpliwości co do tego, jaki tryb postępowania jest właściwy dla danej kategorii sprawy, należy rozpoznawać ją w procesie²⁶. Tryby procesowy i nieprocesowy, choć różnią się pod względem proceduralnym, są równorzędne²⁷.

²¹ Rodzajów postępowań rozpoznawanych w tym trybie jest wiele: zob. E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 258–269.

²² A. Juryk, D. Michta, *Zmiana postanowienia oddalającego żądanie w postępowaniu nieprocesowym. Uwagi na marginesie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 września 2011 r., sygn. II CSK 718/10*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2016/1, s. 197.

²³ J. Misztal-Konecka, *O obowiązywaniu...*, s. 144.

²⁴ A. Partyk [w:] *Proces...*, red. A. Partyk, s. 26–27; T. Demendecki, *O potrzebie zachowania trybu postępowania nieprocesowego dla rozpoznawania spraw cywilnych we współczesnym polskim postępowaniu cywilnym. Przyczynek do dyskusji*, „Zeszyty Naukowe WSEI”, seria „Administracja 2” 2012/1, s. 218.

²⁵ Zob. też E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 47–48, 53–54.

²⁶ W. Siedlecki [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie...*, s. 15.

²⁷ A. Partyk [w:] *Proces...*, red. A. Partyk, s. 25–26; J. Jagieła, *Organizacja postępowania w postępowaniu nieprocesowym*, PPC 2020/3, s. 461.

Niedopuszczalne jest jednak modyfikowanie przez strony określonego stosunku prawnego trybu postępowania, w którym sąd powinien rozpoznać ich spór²⁸. Dla przykładu byli małżonkowie nie mogą zawrzeć skutecznej umowy, na podstawie której podział majątku wspólnego sąd miałby przeprowadzić w trybie postępowania procesowego, gdyż z przepisów ustawy wprost wynika, iż takiego rodzaju sprawa przynależy do grupy postępowań nieprocesowych.

Podmiot, który kieruje do sądu pismo inicjujące postępowanie, może nie być zaznajomiony ze specyfiką postępowania cywilnego i omyłkowo może zamiast wniosku sporządzić pozew (lub odwrotnie). Okoliczność tego rodzaju nie oznacza jednak, że osoba ta nie będzie mogła skorzystać z prawa do sądu. To, czy sprawa została skierowana do właściwego trybu, podlega bowiem badaniu przez sąd z urzędu. Jak wynika z art. 201 § 1 k.p.c. zdanie pierwsze, przewodniczący bada, w jakim trybie sprawa powinna być rozpoznana oraz czy podlega rozpoznaniu według przepisów o postępowaniu odrębnym, i wydaje odpowiednie zarządzenia²⁹. Gdyby sprawę wszczęto lub prowadzono w trybie niewłaściwym, sąd rozpozna ją w trybie właściwym lub przekaże właściwemu sądowi do rozpoznania w takim trybie (art. 201 § 2 k.p.c.). Zmiana trybu postępowania może nastąpić na każdym etapie postępowania – także przed sądem odwoławczym, gdyby sąd pierwszej instancji nie dostrzegł błędu³⁰. Warto jednak podkreślić, że badanie trybu postępowania wiąże się jedynie z analizą, czy określone żądanie strony powinno być rozpoznane w postępowaniu procesowym bądź nieprocesowym, a także czy należy je rozpoznawać we właściwym postępowaniu odrębnym³¹. Sąd Najwyższy w postanowieniu z 10.09.2009 r. w sprawie V CSK 75/09 (LEX nr 627241) zwrócił uwagę, że sąd nie bada tego, jakich roszczeń strona powinna dochodzić, gdyż sąd nie jest bowiem upoważniony do zastępowania strony w wyborze żądania.

Znaczna część Kodeksu postępowania cywilnego poświęcona została regulacjom odnoszącym się do procesu cywilnego. Odrębne uregulowania dotyczące trybu nieprocesowego ustawodawca zawarł w art. 506 k.p.c. i następnych. W przepisach art. 506–525 k.p.c. przewidziano ogólne zasady odnoszące się do tego trybu procedowania sądu. Dalsze przepisy Kodeksu zawierają zaś wiele szczegółowych rozwiązań odnoszących się do poszczególnych kategorii postępowań nieprocesowych.

Co do zasady przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym, jeżeli nie istnieją regulacje odmiennie normujące określoną kwestię dla danego postępowania nieprocesowego³². Sąd Najwyższy w po-

²⁸ M. Skibińska [w:] *Postępowanie...*, red. M. Rzewuski, s. 407.

²⁹ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 57. Zob. też: J. Misztal-Konecka, *O obowiązywaniu...*, s. 145.

³⁰ Postanowienie SN z 30.06.2016 r., I CZ 46/16, LEX nr 2117646.

³¹ Zob. też postanowienie SN z 12.02.2003 r., I CZ 197/02, LEX nr 1353089.

³² Zob. E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 39; A. Juryk, D. Michta, *Zmiana...*, s. 200.